

ATATÜRK, BÜYÜK KURTARICI VE MODERN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURUCUSU*

Org. NECİP TORUMTAY

Ünlü İtalyan sanatkârı Michelangelo, bir şiirinde şöyle der: “Her mermer blokunda bir Venüs heykeli saklıdır. Gerçek sanatçı, bu heykeli o kaya parçasından çıkarana derler”. Şüphesiz ki bu söz, devlet adamları ve yöneticileri için de geçerlidir.

İnsanlığın ve milletlerin hayat ve kaderleri çoğu zaman liderlerin veya yönetici grupların kudret, kabiliyet ve ihtirasları ile yoğrulmuş ve şekillenmiştir. Yöneticiler ister kral, sultan, şah veya ister demokratik usullerle gelmiş başkanlar olsun, toplumların kaderlerine şahsiyetlerinin damgasını vururlar, hatta bazen çağın olaylarına yön verirler. Bunlardan insanlığı felâkete sürükleyenler olduğu gibi bir ülke yaratıp onu yüceltenler veya tarihte çağ değişikliği yaparak insanlığa büyük hizmet verenler de olmuştur. Meselâ; 1453'te Osmanlı İmparatoru Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u zaptederek yeni bir “çağ” açmış, Cromwel Britanya'nın, Robespier Fransa'nın geleceğine yön vermiş, George Washington yeni dünyada yeni ve güçlü bir milleti oluşturmuş, Abraham Lincoln onun birliğini sağlamış ve yüceltmıştır. Mustafa Kemal Atatürk de, yıkılmış ve işgale uğramış Osmanlı İmparatorluğu'nun harabeleri arasından bugünkü mamur ve modern Türkiye Cumhuriyeti'ni yaratmıştır. Bugünkü Türkiye'nin usta mimarı Atatürk'tür.

Bugün, dünya çapında ciddi olaylara sahne olan ve patlamaya müheyya bulunan Ortadoğu'da çok önemli bir yer işgal eden 50 milyonluk Türkiye, Batı dünyasının sadık bir dostu, Nato ittifakının güvenilir bir üyesidir. 1918 yılına döndüğümüz takdirde, aynı Türkiye'yi, Osmanlı İm-

* Bu yazı, Genelkurmay Başkanımız Orgeneral Necip TORUMTAY'ın Korgeneral rütbesinde iken Ekim 1981'de Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin daveti üzerine, Amerika Silâhlı Kuvvetlerine bağlı Kara, Deniz ve Hava Harp Okulları, Harp Akademileri, Kurmay Kolejleri ve Üniversiteleri ile Millî Güvenlik Üniversitesi'nde “Atatürk ve Türkiye'yi Tanıtmak” amacıyla verilen İngilizce konferansın Türkçe metnidir.

paratorluğu'nun çökme safhasında, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlarla beraber mağlup olmuş, işgale uğramış, orduları dağıtılmış ve silahları elinden alınmış olarak görürüz. O zamanın büyük güçleri tarafından taksim edilerek işgal edilen Türk milleti için kurtuluş imkânı hemen hemen kalmamıştır. İşte, böyle bir ortam içerisinde, 38 yaşında dinamik bir general, Mustafa Kemal, yenilmiş bir millete yeni bir ruh vererek ve onu yeniden teşkilatlandırıp işgal kuvvetlerine direnişe geçirerek Türkiye için bir İstiklâl Savaşı başlatmış ve âdetâ mucizevi bir şekilde düşmanı mağlup ederek millî sınırları ele geçirmiştir. Bu savaştan sonra Mustafa Kemal, daima idealinde yaşattığı Batı demokrasisini memlekette yerleştirmek için, yoğun bir çaba ile ve milletin içten desteği ile gerçekleştirdiği reformlarla bugünkü Türkiye'yi yaratmıştır.

1981 yılı, bu vatanperver, büyük asker ve dahi devlet adamının doğumunun 100'ncü yıldönümüdür.

Atatürk, 1881 yılında, o zaman Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde bulunan Selanik'te doğmuştur ve "Mustafa" adını almıştır. Babası, ileri görüşlü bir iş adamı, annesi ise ananelerine bağlı dindar bir ev kadını idi. Babasını küçük yaşta kaybeden Mustafa, annesinin kendisini dini bir okula göndermesine karşı çıkarak, çok özendiği askeri ortaokula müracaat etmiş ve imtihanı kazanarak bu arzusuna nail olmuştur.

Küçük Mustafa, askeri okulda matematik derslerine gösterdiği üstün başarı ile, kendi adı da Mustafa olan öğretmeninin takdirlerini kazanır ve öğretmeni "ikimiz de Mustafayız, bir fark olmalı, senin adın Kemal olsun" der. Mükemmel manasına gelen bu ilâve ad hayat boyu onun ikinci ismi olarak kalır ve artık "Mustafa Kemal" olarak tanınır. "Atatürk" ismi, ileride cumhurbaşkanı olduktan sonra kendisine T.B.M.M.'ce verilecektir. Atatürk, "Türklerin atası, babası" anlamına gelir.

Mustafa Kemal'in çok başarılı geçen okul yılları, Osmanlı İmparatorluğu'nda, yönetimin en bozuk dönemine rastlar. Birbirini takip eden savaşlar, iç ayaklanmalar ve bununla beraber her gün biraz daha kötüye giden ekonomik ve sosyal bünye ile güçsüz, yetenezsiz bir kadro yönetiminde ve artık işlemez hale gelen bir sistem içerisinde memleket, büyük sıkıntılarla karşı karşıyadır. Bu bozuk düzen, öğrenci Mustafa Kemal'in zihnini devamlı meşgul etmekte ve ilerisi için kendisinde bazı düşünce ve inanışların gelişmesine sebep olmaktadır. Kendisinde kökleşen kanaat odur ki, maddi ve manevi çöküntünün eşliğinde bulunan imparatorluk, artık çağın gidişine ayak uyduramamakta ve millet bir felâkete doğru süratle yaklaş-

maktadır. Memleketi böyle bir felâketten kurtarmak ve Batı medeniyeti saflarında onların seviyesine çıkarmak gerekmektedir. Bu kanaat zaman geçtikçe, Mustafa Kemal'in "değişmez hedefi" haline gelmiştir.

Üstün zekâsı, müstesna karakteri ve inandığını açıkça söyleyen özellikleri ile daima dikkati çeken Mustafa Kemal, ortaokul ve lisede matematikten ne kadar başarılı ise, daha sonra okuduğu Harp Akademisi'nde de taktik ve stratejide daima ilgi çeken yeni görüşler ile temayüz etmiştir. Bütün arkadaşları, müstesna kişiliği nedeniyle, ileride Mustafa Kemal'in çok önemli hizmetler yapacağına inanıyorlardı.

Mustafa Kemal, yüzbaşı ve binbaşı rütbelerinde imparatorluğun üç kıtaya yayılmış cephelerinde Suriye'de, Rumeli'de ve Kuzey Afrika'da (Libya) savaş tecrübeleri yaşamıştır. İtalyanların Kuzey Afrika'ya kuvvet çıkarmaları üzerine Tobruk'a gitmiş, Derne'de İtalyanlarla Arap aşiretlerini teşkilatlandırarak savaşmıştır. Daha sonra 1913'te Sofya'ya ataşemiliter olarak atanmıştır. Bu görevi sırasında Balkanlarda ve Avrupa'daki siyasi gelişmeleri yakından izlemiş ve yaklaşmakta olan bir dünya harbine ait uyarıcı raporlarla yönetimin dikkatini çekmeye çalışmıştır. O sıralarda Almanlarla çok sıkı işbirliği halinde bulunan ve bu arada gizli bir ittifak anlaşması yapan Osmanlı idaresine, eğer bir dünya savaşı çıkarsa, "Osmanlı İmparatorluğu'nun mutlak surette böyle bir harbin dışında kalması gerektiğini, Almanlarla birlikte bir maceraya sürüklendiği taktirde bunun felâket olacağı" ikazında bulunmuştur. Ona göre, asırlar boyu devamlı harpler ve iç olaylarla yıpranmış bulunan Osmanlı İmparatorluğu böyle bir savaşa hazır değildir ve ayrıca o sırada çok güçlü olmasına rağmen, Almanya'nın böyle bir savaşı kazanma şansı da kuvvetli değildir.

Mustafa Kemal'in küçük rütbesi ile yaptığı bu uyarı dikkate bile alınmamış ve Türkiye'nin Almanya'dan satın aldığı iki harp gemisinin (Yavuz ve Midilli) Türk filosu ile 28 Ekim 1914'de Rusya'nın Sivastapol, Odesa ve Novorosisk limanlarını bombardıman etmesi üzerine Rusya doğu hududumuza tecavüz etmiş ve böylece Türkiye kendisini "Birinci Dünya Savaşı"nın içinde bulmuştur.

Savaşın çıkması üzerine Yarbay Mustafa Kemal, Harbiye Nezareti'ne müracaat ederek cephe görevi istemiştir ve bu müracaatı kabul edilerek 1915 Şubat'ında Gelibolu'da 19'ncü Tümeni kurmak üzere bu birliğe komutan olarak atanmıştır.

O sırada pek dikkati çekmeyen bu atama, ileride tarihin seyrini değiştirecektir.

ÇANAKKALE (GELİBOLU) SAVAŞLARI

Gelibolu, Ege Denizi ile Marmara Denizini birleştiren Çanakkale Boğazı'nın kuzeyindeki dar ve uzun bir yarımada'dır. Boğazın en dar yeri 1 mil kadardır (1373 m). Türkiye, Çarlık Rusyası ile savaşa girince, tabiatıyla, Türk boğazlarını kapatmış ve böylece Rusya'nın, müttefikleri ile önemli deniz irtibatı kesilmişti. İngiltere ve Fransa bu önemli su yolunu açmak üzere Çanakkale'ye 1915 yılının ilkbaharında bir kuvve-i seferiye göndermiştir. Harekât, o zamanki İngiliz savaş yöneticilerinin tahminlerinin aksine uzun sürmüş, çok kanlı olmuş ve 9 ay sonra İngiliz ve Fransız birliklerinin yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Tarihte "Çanakkale (Gelibolu) Savaşları" diye yer alan bu kanlı mücadelede bu küçük yarımada muazzam bir mezarlık haline gelmiş ve her iki taraf toplam olarak yarım milyona yakın insanı kaybetmiştir.

Mustafa Kemal, harekâtın başlangıcında 19'ncu Tümeni ile, daha sonraları da komuta ettiği kolordudan daha büyük çaptaki birliklerle Çanakkale (Gelibolu) Savaşlarının kaderini etkilemiştir.

Çanakkale (Gelibolu) Savaşlarına daha yakından bir göz atabilmek için, o tarihlerdeki genel durumu hatırlamak yararlı olacaktır:

Bilindiği gibi 1914 yılı Ağustos'u başında Birinci Dünya Savaşı başlamıştı. Harbin başında, Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu "Merkezi Güçler" olarak bir tarafı, İngiltere, Fransa ve İtalya da "İttifak Devletleri" olarak diğer tarafı teşkil etmiş ve daha sonra Amerika Birleşik Devletleri müttefiklere katılmıştı. Çarlık Rusyası da harbin başından itibaren müttefikler safında yer almıştır.

Çarlık Rusyası'nın müttefikleri ile yegâne deniz irtibatının Boğazlar bölgesinden Türkler tarafından kesilmesi üzerine Rus orduları Başkomutanı Grand Dük Nicholas, Kafkasya'daki Türk baskısının da azaltılması için İngiltere'den deniz veya karadan Türklere yeni bir cephe açılmasını talep etmişti. Bunun üzerine İngiltere Harp Konseyi, esas hedefleri İstanbul olmak ve evvelâ Çanakkale Boğazı'nı açmak üzere bir deniz kuvve-i seferiyesi oluşturmaya karar vermiş ve 1915 Şubat ayı sonuna doğru teşkil edilen bu kuvvet Boğaz girişindeki Türk kıyı topçularını bombardımana başlamış, bir kısmını tahrip etmiştir.

18 Mart günü kesin sonuç olarak Boğaz'ı geçmek üzere, İngiliz ve Fransız donanmalarının 18 büyük zırhlı, çok sayıda muhrip, denizaltı ve

diğer gemilerle yaptığı taarruz, büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmış ve ağır kayba uğrayarak bu teşebbüsten vazgeçmişlerdir.

Müttefik donanmasının bu ciddi yenilgisi büyük yankılar yaratmış ve düşman bu defa Boğaz'ı kara kuvvetleri ile açmak üzere Çanakkale (Gelibolu) Yarımadası güney ve batı kıyılarına çıkarma yapmayı kararlaştırmıştı.

Bu sırada, muhtemel bir amfibi harekâtının yapılacağını kıymetlendirilen Türk Başkomutanlığınca Çanakkale Boğazı'nın savunması için 6 tümendenden oluşan 5'nci Türk ordusu kurulmuş ve başına da komutan olarak o sırada Türkiye'deki Alman askeri misyon şefi olan Alman Mareşali Liman Von Sanders getirilmişti.

20 Nisan 1915 tarihine kadar 5'nci Türk ordusu, dört tümeni ile Çanakkale (Gelibolu) Yarımadası'nda, iki tümeni ile Boğaz güneyinde tertiplenmiş, Mustafa Kemal'in 19'ncü Tümeni Gelibolu kasabası güneyinde ordu ihtiyatında tutulmuştur.

DÜŞMAN ÇIKARMA KUVVETLERİNİN MANEVRA PLÂNI

Asıl kuvvetler Yarımada'nın güney ucuna iki ayrı bölgeden çıkarak Boğaz'ı kontrol edecek en hakim sırtları ele geçirecekti. Bu maksat ile iki tümenli ANZAC Kolordusu (Australia and New Zealand Army Corps) Kabatepe Bölgesine, iki İngiliz ve bir Fransız Tümeni ile bir Hind Tugayı da Seddülbahir Bölgesine çıkacaktı. Ayrıca, Türkleri yanıltmak için Boğaz güneyine Kumkale Bölgesine bir çıkarma yapılacak, donanma da bir kısım unsurları ile Saros Körfezi'ne doğru seyrederek bu bölgeye çıkarma yapılacağı intibahı yaratacaktı. Beklenen anfibik çıkarma 25 Nisan 1915 sabahı erken saatlerde, yoğun bir donanma topçu ateşi desteğinde başladı ve nispeten zayıf ve dağınık tutulan kıtalar karşısında ilk hedefler ele geçirildi. Kabatepe Bölgesine çıkan Anzac kolordusu birlikleri, ciddi bir mukavemetle karşılaşmadan, bölgenin kilit arazisi Kocaçimen Tepe'ye doğru ilerliyordu. Ancak, daha çıkarmanın ilk saatinde, durum henüz aydınlanmamış iken, bu kritik bölgeye yönelebilecek ciddi bir tehdit ihtimaline karşı Mustafa Kemal, kendi inisiyatifi ile ordu ihtiyatı olan tümenini, hiç vakit geçirmeden bu bölgeye sevk etmiş, daha sonra durumu ordu komutanına rapor ederek onayını almıştır. Bu tümenin erken müdahalesi, anılan tepenin düşman eline geçmesini önlemiş ve bu savaşın kaderini etkilemiştir. Çıkan düşmana karşı acele sevk edilen ilk alaya, 57'nci Piyade Alayı'na Mustafa Kemal'in verdiği tarihi emir ilginçtir:

“Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içerisinde yerimize başka kuvvetler ve komutanlar geçebilir” diyerek birliği yoğun düşman ateşine karşı sürmüştür. Alay, emri yerine getirmiş ve alay komutanı dahil, hemen tümü bu taarruzda şehit olmuş, fakat tüm cepheye gereken zaman kazanılmıştır. Daha sonra gelen kuvvetlerle inisiyatif ele geçirilmiş ve düşman ileri harekâtı durdurulmuştur.

Şüphe yok ki muharebede esas olan “ölmek değil, öldürmektir”. Ancak, ölmeğe hazır olmadan da öldürmek güçtür. Savaş süresince çeşitli durumlarda Mustafa Kemal’in kendisinin de ölmeğe hazır olduğunu göstermesi, diğerlerini O’nun emri ile ölmeğe hazırlamıştır.

Ağustos 1915 ayına kadar cereyan eden çok kanlı muharebelerde her iki taraf da cepheye yeni takviye kuvvetleri getirdiler. Fakat durumda önemli bir değişiklik olmadı ve İngiliz kuvvetleri dar bir bölgede hareketsiz kaldı.

General Hamilton son bir gayretle hedefleri ele geçirmek için yeniden takviye olarak gönderilen bir kolordu ile Suvla Körfezi’ne bir çıkarma yaparak Kocaçimen Tepe’yi kuzeyden düşürmek istedi. Türk tarafında yeteri kadar kuvvet kalmamıştı. Birliklerin mevcutları da ağır zayıat nedeni ile çok azalmış, birçok birlik komutansız kalmış ve ikmal sıkıntısı da başlamıştı. Ayrıca bu dar sahada bazı birlikler diğerlerinin sorumluluk sahalarına taşmışlardı.

Bir süre önce, kanlı boğuşmalardan sonra Conk bayırı kısmen İngilizlerin eline geçmiş, Suvla’dan başlayan yeni taarruz da Türk savunmasını çok kritik bir duruma sokmuştu. Bölgede Türk ihtiyatı da kalmamıştı. Ordu Komutanlığı, Saros bölgesindeki iki Türk tümeninin yaya yürüyüşle güneye kaydırılması emrini vermişti.

8 Ağustos günü, Ordu Komutanı adına Kurmay Başkanı telefonla Mustafa Kemal’in görüş ve teklifini sorar. Mustafa Kemal verdiği cevaptı:

“Daha bir an mevcuttur. Bu anı kaybedecek olursak genel bir felâket karşısında kalmaklığımız çok muhtemeldir” der. Bunun üzerine Ordu Kurmay Başkanı:

“Durumu düzelterek bir çare var mıdır?” diye sorunca, Mustafa Kemal:

“Yegâne çare, bölgedeki bütün kuvvetlerin emrime verilmesidir” der.

Ordu Kurmay Başkanı'nın, "Çok gelmez mi?" sorusuna "Az gelir" şeklinde son sözünü söyler.

8/9 Ağustos gecesi, Ordu Komutanı, yeni teşkil edilen "Anafartalar Grup Komutanlığı" nı Albay Mustafa Kemal'e verir. (Haziran'da albaylığa terfi etmiştir.)

Yeni grup, 7 tünden oluşmaktaydı. Mustafa Kemal, emir komutayı aldığı saat 02.00 ile günün ağarmasına kadar geçen kısa süre içerisinde gerekli emirleri vererek ve bölgeye henüz intikal eden iki tümenin yorgunluğuna ve arazi keşfi ihtiyacına bakmaksızın sabahın erken saatinde karşı taarruza geçerek inisiyatifi ele almış ve düşman teşebbüsünü başlangıçta kırmıştır. Bir gün sonra da Conk bayırına taarruz etmiş ve buradaki düşmana ağır kayıplar verdirerek geri atmıştır. Böylece "Çanakkale (Gelibolu) Savaşları"nın kaderi belli olmuştur.

Başarı şansının kalmadığını gören İngiliz Başkomutanı'nın önerisi üzerine İngiltere, Gelibolu'yu tahliye kararı verdi ve 9 Ocak 1916 tarihinde, kuvvetlerini kaptırmadan, başarılı bir şekilde çekilme ile Türk topraklarını terk etti.

9 ay önce büyük hazırlıklarla ve büyük ümitlerle girişilen "Çanakkale (Gelibolu) Seferi" dünya çapında ilgiyle izlenmişti. Meydana gelen sonucun yankıları da dünya çapında oldu. Bir İngiliz askeri tarihçisi şöyle yazmıştır: "Tarihte, sadece bir tümen komutanının icraatı ile, üç ayrı durumda, yalnız savaşın gidişatına değil, belki de tüm bir seferin ve hatta bir milletin kaderini bu derecede etkilediği nadiren görülmüştür."

Çanakkale (Gelibolu) harekâtı, insanların kıyasıya öldürüldüğü bir savaştır. Ancak bu savaşta, birbiri ile savaşanlar, karşılıklı olarak birbirlerine saygı duymuşlar, silah arkadaşlığı düşüncesi ile centilmence vuruşmuşlardır. Bu savaş, harp tarihinin kaydettiği son "Şövalyeler Savaşı" olarak da anılmaktadır.

Bu nedenle İngilizler, Çanakkale (Gelibolu) Savaşı'na "Gentle War" demişlerdir. Savaşın en yoğun günlerinde, sıcağın kokmaya başlayan ölüleri toplamak için bazı günler belirli süre ile ateş kesilmiş, bu süre içerisinde her iki taraf, ara bölgede karşılıklı ahbaplık yapmış, süre sonunda yine muharebeye devam etmişlerdir. Tıpkı bir futbol maçı gibi, kezâ her iki tarafın dini tatillerinde karşılıklı ateş kesilmiş ve siperler arasında askerler birbirlerine hediye paketleri atmıştır.

Bugün, bu savaştan 66 yıl sonra, Yarımada'da yükselen Türk, İngiliz ve Fransız şehitlikleri ve abideleri ile müzeleri, o günlerin savaş atmosferini ve heyecanını hatırlatmakta ve yaşatmaktadır.

Bir zamanlar düşmanlarımız olan bu milletlere ait bu yabancı muhareplere hitaben, 1934 yılında Şükrü Kaya'nın törende yapacağı konuşmaya Atatürk şunları eklemiştir:

“Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlâtlarını harbe gönderen analar! Göz yaşlarınızı dindiriniz. Evlâtlarımız, bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar bu topraklarda canlarını verdikten sonra, artık bizim evlâtlarımız olmuşlardır”.

Bu sözler, bugün Avusturalya'da Queensland eyaletindeki ANZAC Anıtı'nda da piriç levha üzerinde yazılıdır.

Mustafa Kemal, Çanakkale (Gelibolu) harekâtının başından itibaren deniz gücünün önemini biliyordu.

Çanakkale (Gelibolu) harekâtının sonuna doğru yerli ve yabancı gazeteciler şöyle söylemiştir: “Bizler, karaya hapsedilmiş durumdayız, tıpkı Ruslar gibi. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarını tıkayarak Rusları Karadeniz'e hapsedtiğimiz için çökmeğe mahkûmdurlar. Bu suretle onları, müttefiklerinden koparmış olduk. Fakat biz de aynı sebeplerle parçalanmaya mahkûmuz”.

“Gerçekte Akdeniz'in, Kızıldeniz'in ve Hint Okyanusu'nun kenarında oturmamıza rağmen bu okyanuslardan herhangi birine çıkmağa muktedir değiliz...”

Bilindiği gibi Rusya, bundan iki yıl sonra çöktü.

Burada sadece Mustafa Kemal'in komuta ettiği cephenin muharebelerine kısaca temas edilmiştir. Yarımada'nın burun kısmında da Türk askerini destanlaştıran savaşlar yapılmıştır.

Çanakkale (Gelibolu) Savaşları sonucu, İngiliz ve Fransızlar için ağır bir darbe olmuş, buna mukabil son yıllarda maddeten ve moralman büyük sarsıntı içinde bulunan Türk milletini birliğine kavuşturarak milliyetçilik ruhunu canlandırmış, bir bakıma İstiklâl Savaşı'nın tohumlarını

ekmiştir. Çanakkale (Gelibolu)'de toprağı kanı ile besleyen Türk askerleri bir imparatorluğun enkazı içinden taze bir vatan yaratma azim ve kararını Mustafa Kemal'in şahsında sembolleştirdiler ve onun gelecekteki mücadelesine kaynak oldular.

Ünlü Türk vatan şairinin dediğı gibi:

“Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır...”

1916 - 1922 DÖNEMİ

Çanakkale (Gelibolu) Savaşı'ndan sonra önce Edirne'ye ve daha sonra Doğu cephesine tayin edilen ve generalliğe terfi eden Mustafa Kemal 16'ncı Kolordu Komutanı olarak bölgeye geldikten kısa bir süre sonra Ruslar, Türk topraklarına tecavüz etmişlerdi. Buradaki Türk kuvvetleri, Ruslara ağır zayıat verdirerek, batıda uygun mevzilere çekilmeye başlamıştı. O sırada temas hattı üzerinde kendisini şahsen tanımayan bir erle Mustafa Kemal arasında şöyle bir konuşma cereyan eder:

— Ne korkak komutanlar bunlar, Rusları ne güzel öldürüyordum. Biz ne diye geriye çekiyorlar?

Mustafa Kemal şu cevabı verir:

— Pekala, fakat unutmaya ki savaşta karar, sadece senin şu Rusları öldürmenle alınmaz. Bu büyük bir ordudur ve çekilme kararı senin anlamadığın sebeplerle alınmış olabilir.

Er sorar:

— Peki siz kimsiniz?

— Ben sizin komutanınızım.

Bunun üzerine şaşırır er:

— O zaman iş değişir, cevabını verir. Komutan Mustafa Kemal kritik anlarda daima cephe hattındadır. Mustafa Kemal nereye giderse, oraya hareket, hayatiyet ve güven götürmüştür. Nitekim bu çekilmeden kısa bir süre sonra 16'ncı Kolordu karşı taarruza geçerek Bitlis ve Muş bölgelerini ve stratejik boğazlarını ele geçirmiştir. Daha sonra bu başarısından dolayı, bağlı bulunduğu 2'nci ordunun komutanlığına getirilmiştir.

1917 yılında, Suriye ve Irak cephesinde harekâta bulunan 7'nci Ordu Komutanlığı görevini almıştır.

O sırada bu cephedeki Yıldırım Orduları Grubu adı altındaki Türk kuvvetlerine Alman Mareşali Falkenhayn komuta ediyordu. Mustafa Kemal, kuvvetlerimizin, millî menfaatlerimiz çıkarına ters düşen ve gücü dışında bir maceraya sürüklenmesini öngören bu komutanın kararlarını tasvip etmediği için görevinden istifa etmiş ve İstanbul'a Harbiye Nezareti emrine alınmıştır.

Ağustos 1918'de tekrar 7'nci Ordu Komutanlığına atanan Mustafa Kemal 31 Ekim 1918'de Ordular Grup Komutanlığını devralır. Mütarekenin imzalanması ve ordular grubunun lağı üzerine İstanbul'a gelir.

Mustafa Kemal'in Adana'dan trenle İstanbul'a geldiği gün, tesadüfen İngiliz donanması da büyük bir gösteri ile mağlup imparatorluğun başşehri açıklarına demir atmış, birliklerini şehre çıkarmaya başlamıştı. Bu hazin manzara karşısında Mustafa Kemal, yanındakilere şöyle söylemiştir:

“Geldikleri gibi giderler!...”

Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmiş olan Osmanlı İmparatorluğu, önce Mondros Mütarekesi, daha sonra da Ocak 1919'da yapılan Paris Konferansı hükümlerine göre galip devletler arasında taksim ve işgal edilmişti. Geniş bir imparatorluktan Türklere bırakılan topraklar, sadece Anadolu'nun küçük bir parçası idi. Ayrıca, orduları dağıtılmış ve silahları elinden alınmaya başlanmış, bütün kaynaklarına el atılmış ve asırlardır hür yaşamış bir ülke âdeta zincire vurulmuştu.

Diğer taraftan İngiltere, Yunanistan'a Batı Anadolu'yu vaat etmiş ve bol silah ve malzeme ile donattığı Yunan birlikleri 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgale başlamışlardı.

Bu durumda, memleketin selametini düşünen aydınlar, kurtuluş çaresi olarak üç hal tarzı ileri sürüyorlardı: İngiliz mandası, Amerikan mandası veya bölgesel parçalanmalara giderek küçük devletler halinde bağımsızlık yolları aramak.

Mustafa Kemal ve yakın arkadaşları ise şuna inanmışlardı: Bu milletin bağımsızlığı, ancak onun kendi arzusu ve gücü ile kurtarılabilir. Asırlar boyu bağımsız yaşayan bir ulus, tutsak yaşamaktansa yok olsun daha iyidir. O halde karar: “Ya İstiklâl, Ya Ölüm”dür.

Bu parola ile millî kurtuluş mücadelesine başlama kararı alındı.

Mustafa Kemal, millî mücadeleye fiilen başlarken düşmana boyun eğen Sultan da, kukla bir hükümet kurarak onların bütün arzularına ram olan bir icraat yapıyordu.

Böyle bir ortamda kendisiyle aynı görüşleri paylaşan arkadaşlarının yardımı ile ve Ordu Müfettişliği sıfatı ile Anadolu'ya tayini sağlandı. Anadolu'da başlatılacak hareketi destekleyecek iki kolordu komutanı vardı ve bu kolordular kısıtlı da olsa hâlâ muharebe güçlerini koruyorlardı.

Mustafa Kemal, 16 Mayıs günü küçük bir gemi ile İstanbul'dan hareket etti ve millî mücadeleyi başlatmak üzere 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a vardı. Böylece Yunanlıların Ege kıyılarına fetih sancaklarını diktikten dört gün sonra, Kemal de özgürlük sancağını Karadeniz kıyılarına dikti. Anadolu için savaş başlamak üzereydi. Türk halkının tarihinde yeni bir bölüm açılıyordu. Bu nedenle, 19 Mayıs tarihinin, Türk tarihinde özel bir yeri vardır ve millî bayram olarak kutlanmaktadır. Samsun'dan sonra İç Anadolu'ya hareket eden Mustafa Kemal, Havza, Amasya, Sivas ve Erzurum'da halk temsilcileri ve komutanlarla görüşme ve kongreler yapmış ve verilecek mücadelenin esaslarını belirlemiştir. Aynı zamanda, bütün komutanlara ve valilere mesajlar göndererek memleketin içinde bulunduğu ağır şartları ve yaklaşan tüm istila ve esaret tehlikesini tasvir etmiş ve milleti, elbirliği ile düşmana mukavemete çağırmıştır. Bu arada İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal'in Anadolu'daki icraatından şüphelenerek, kendisini önce uyarılmış, daha sonra merkeze çağırılmış, buna cevap olarak Mustafa Kemal, üniforma ve rütbesini devlete iade ettiğini, düşmana boyun eğen bir hükümeti tanımadığını ve bir Türk vatandaşı olarak millî mücadele hareketine katıldığını bildirmiştir. Artık Mustafa Kemal'in karşısında bir de sultanlık ve onu tutanlar ayrı bir cephe oluşturacaklardı.

İzmir'e çıkmış bulunan Yunan kuvvetleri, Anadolu'nun içerlerine doğru işgal hareketini genişletiyordu. Tarihinde ilk defa düşman işgaline uğrayan ve bunu kabul edemeyen bölge halkı münferit ve dağınık bir şekilde mukavemete başlamıştı. Yunanlıların bu işgal hareketi Anadolu'nun her yerinde büyük tepki ile karşılanmış, milletin mücadele azmini kamçılamış ve Mustafa Kemal'in etrafında birleşme çabalarını hızlandırmıştır. Nitekim, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişi ile milletin ümit ve kaderi de oraya ve O'na yönelmiş, başta İstanbul olmak üzere işgale uğrayan yerlerden Anadolu'ya ilticalar başlamıştı.

Bu ortam içerisinde 4 Eylül 1919'da Sivas'da yapılan ikinci büyük kongrede, illerin temsilcileri, seçimle Mustafa Kemal'i Temsilciler Heyeti (Heyet-i Temsiliye) Başkanlığına getirmişler ve böylece millî kurtarıcının etrafında şuurlu bir birleşme başlamıştır.

Bu kongreden bir hafta kadar sonra, başkan Wilson tarafından Ermeni sorununu ve Türkiye'deki gelişmeleri incelemek için gönderilmiş olan ABD Generali J. G. Harbord, Mustafa Kemal'le görüşmüş ve niyetinin ne olduğunu sormuştur. Mustafa Kemal, cevaben "parçalanmış milletini birleştireceğini, memleketi düşmanlardan temizleyeceğini, bağımsız ve medeni bir devlet haline getireceğini" söyleyince, ABD'li General, bunun askeri gerçeklere, hesap ve mantığa uymadığını ifade etmiş ve sonunda "bazen insanlar intihar eder. Şimdi bir milletin intiharına mı şahit olacağız?" sorusuna Mustafa Kemal de: "Eğer başaramazsak, düşmanın eline düşmekten, atalarımız gibi vurularak ölmeği tercih ederiz" şeklinde cevap vermiştir. Bunun üzerine General Harbord, "sizin yerinizde biz olsaydık, aynı şeyi yapardık" demiştir.

Mustafa Kemal, millî kurtuluş hareketinin kendi devletini kurmasını 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da millî temsilcilerden oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni toplayarak başarmıştır. Bu tarih millî kurtuluş hareketinin içeriye ve dışarıya doğru özgürlük bayrağını açtığı tarihtir. 23 Nisan millî mücadelenin kendine güvenişidir. Meclis, kurduğu hükümet ile birlikte yeni bir devlet olarak doğmuş ve İstanbul Hükümeti'ne ve dolayısıyla 1299 tarihinden beri yaşayan Osmanlı Devleti'ne de son vermiştir. Artık söz Ankara'nındır. Bu gelişmeler olurken yeni güçlükler ortaya çıkıyordu. Sultan'a bağlı kuvvetlerle onu tutanlar, Mustafa Kemal'e karşı yer yer fiili mukabeleye başladılar, ayaklanma hareketlerine giriştiler. Mustafa Kemal, halen dağınık ve sınırlı olan millî kuvvetleriyle bu ayaklanmaları da bastırdı.

Türk millî mücadelesi, Bolşevik Rusya tarafından da yakından izleniyordu. Bu sıralarda, başkan Wilson'un 14 madde prensibinden cesaret alarak bağımsız bir devlet kurmak isteyen Ermeni azınlığının yarattığı sorunu halletmek için Mustafa Kemal Ruslara müracaat etti. Ruslar, cevaben Türklere yardım için hazır olduklarını, ancak şart olarak Rus işgalinden kurtarılmış Türk illerinden Van ve Bitlis'in Ermenistan'a bağlanması görüşünü ileri sürdüler. Mustafa Kemal, bunu öğrenince mukabil harekete geçme kararı verdi ve doğudaki ordusuna, Ermenistan dedikleri yeri işgal emrini verdi. Ordu Komutanı General Kazım Karabekir, daha önce 1877 Türk-Rus harbinde kaybedilen Kars, Ardahan, Sarıkamış ve Batum'u süratle ele geçirdi. (Batum daha sonra yapılan anlaşma ile tekrar Ruslara iade edilmiştir.) Bu askeri zafer, 3 Aralık 1920'de Sovyetlerle yapılan Gümrü Muahedesi ile politik yönden bir sonuca bağlandı ve doğu hududu bugünkü şeklini aldı.

Şimdi sıra, Batı cephesine, Yunanistan'ın ilerleyen kuvvetlerini durdurmaya ve geri atmaya gelmişti. İzmir'i ve civarını işgal eden Yunan kuvvetleri 1921 yılı Ocak ayında doğuya doğru ileri harekete geçti. Fakat İnönü mevkiinde dağınık milis kuvvetleri yerine ilk defa yeniden ve kısa zamanda organize edilen ve eğitim gören muntazam ve disiplinli bir askeri kuvvetle karşılaştı. Düşman şiddetli mukavemet karşısında durdu ve Türk karşı taarruzu sonucu geri çekildi (1. İnönü Savaşı).

Bu başarıdan kısa bir süre sonra Rusya ile ilk diplomatik anlaşma yapıldı ve Moskova Anlaşması imzalandı. Böylece millî hükümet yabancı bir devlet tarafından ilk kez resmen tanınmış oluyordu.

Mart sonunda Yunanlılar, bu defa iki ayrı koldan, Eskişehir'i hedef alarak yeniden taarruza geçtiler. Bu sefer daha ağır zayıyla ve panik içerisinde geri çekildiler (II. İnönü Savaşı). Bu iki harekâttan kısa bir süre önce Mustafa Kemal, batıda Yunan kuvvetlerine karşı koyan milis kuvvetlerini disiplin altına alarak, bir kısmını da dağıtarak muntazam ordu teşkiline başlamıştı.

Yunanlılar yeni takviye kuvvetleri ve silahlarla Haziran 1921'de Anadolu derinliklerindeki taarruzlarını yenilediler. Tek hedefleri yine Eskişehir demiryolu kavşağı idi ve bu sefer güneyden bir kuşatma ile hedefi ele geçirmeyi planlamışlardı. Cepheye gelen ve durumu yakından görerek düşmanın manevrasını sezen Mustafa Kemal, çok güç ve tarihi bir karar verdi. Türk kuvvetleri, Yunanlılarla temasta sadece artçı kuvvetleri bırakacak, asıl kuvvetlerini düşmana kaptırmadan 130 km. kadar doğuya çekilecek ve kesin sonuçla savaşı burada, "Sakarya nehri hattı"nda verecekti. Bu kararın, T.B.M.M.'de ve halk üzerinde etkisi olumsuz oldu. Ancak Mustafa Kemal, askeri mülahazaları izah ederek ve aynı zamanda Meclis'in kararı ile "bütün kuvvetlerin başkomutanlığı sorumluluğunu büyük yetkilerle eline alarak duruma hakim oldu". Daha sonra, birliklerin çekilişini ve onlarla beraber hicret eden sivil halkın güç şartlardaki göçünü hüznle seyreden Mustafa Kemal, yanındakilere şöyle söylemişti: "Düşmanı dört haftada mağlup edeceğim." Yaklaşan büyük meydan muharebesinden önce Mustafa Kemal Millet Meclisi'nin kendisine tevdi ettiği fevkalâde yetkilere dayanarak ve bütün vatandaşlardan, tüm imkânlarını kullanarak bu kader tayin edici savaşın desteklenmesini istedi.

Yayınladığı emirname ile, her aile elindeki yiyecek, giyecek, deri ve yakıtın yüzde kırkını, hayvanların yüzde onunu, elindeki silah ve cephaneyi millî kuvvetlere verecekti. Ayrıca bütün demirci ve diğer imalathaneler,

yapabildikleri silah ve cephaneyi imal edecekler, her aile bir kazak, bir çift çorap ve ayakkabı katkısında bulunacaktı.

Bu karar bugünkü topyekûn harbin ilk uygulaması idi. Mustafa Kemal, gelecekteki savaşlarda ve başarının ancak böyle bir konsept uygulaması ile sağlanacağı görüşünü ilk defa ortaya atarak uygulayan bir liderdir. Bu millî seferberlikte, kadınların da iştirakı istenmiş ve Türk kadını çocuklarını düşürmeleri pahasına, cephane ve diğer ağır malzemeyi cepheye taşımıştır. Böylelikle, Mustafa Kemal'in başlattığı millî hareket, tek vatanışa kadar intikal etmiş ve "tam bir gönül ve güç birliği" sağlanmış oluyordu.

SAKARYA SAVAŞI

Sakarya nehrinin, 22 gün ve 22 gece, dökülen kanlarla âdeta kırmızı renkte aktığı kıyasıya savaşıdır. Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından birisidir.

Mustafa Kemal, Eskişehir bölgesindeki Yunan taarruzunu boşa çıkararak ve artçı muharebeleri ile onları oyalayarak doğuya çektiği kuvvetlerini Sakarya nehrinin doğusunda tertipleği ve güneyden muhtemel bir kuşatmaya karşı da bazı tümenleri ihtiyatta tuttu. Başkomutanın; Sakarya'da savunma için verdiği tarihi direktif şudur:

"Hattı müdafaa yoktur. Sathı müdafaa vardır. O sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaş kanı ile ıslanmadıkça terk olunamaz."

Mustafa Kemal'in, gerek İstiklâl Savaşı'nda ve gerek daha önceki savaşlarda verdiği emirler ve direktifler gerek fikri ihatası ve mantiki sırası ve gerek yazı üslûbu bakımından birer örnektir ve askeri okullarımızda bu örneklerden ders olarak faydalanılmaktadır.

Yunanlılar, 2 aya yakın yeni bir hazırlıktan sonra 13 Ağustos 1921'de Sakarya mevziî istikametinde ileri harekete geçtiler. Yunan Kral ve Başkomutanının savaş çağrısı "hedef Ankara" idi. Yunan ordusundaki İngiliz irtibat subayları da, Yunan Kralı tarafından Ankara'da verilecek zafer yemeğine davetli idiler. Yunan ordusu, vaktiyle Büyük İskender'in geçtiği yolu takip edecek ve Polatlı'daki Gordion Düğümü'nü bir daha kesecekti.

Yunanlılar, başlangıçta Türk kuvvetlerinin asıl kanadını güneyden kuşatmak istediler fakat başaramadılar. Bunun üzerine cephe taarruzunu de-

nediler. Bazı bölgelerde girmeler de sağladılar. Ancak çok kıyasıya ve kanlı mükerrer taarruz ve karşı taarruzlar sonunda nehrin batısına geriye atıldılar. 22 günlük devamlı ve inatlı savaşlar sonunda düşman, Mustafa Kemal'in azim ve enerjisinin kendilerinininkinden kuvvetli olduğunu idrak ve kabul ederek savaş alanını ona terkettiler. 12 Eylül'de Yunan kuvvetleri geri çekilmeye başladı. Mustafa Kemal, elinde yeterli zinde kuvvet kalmadığı için takip hareketinden vazgeçti. Türk kuvvetlerinin de yeniden tertiplenmesi gerekiyordu.

Bu zaferden ötürü T.B.M.M. Mustafa Kemal'i mareşalliğe yükseltti ve kendisine "Gazi" unvanını verdi.

Yıllar sonra bir ressam, Mustafa Kemal'e Sakarya Meydan Muharebesi'ni canlandıran bir tablo hediye etmiştir. Resimde ön planda Mustafa Kemal ve atı görünüyordu. Tablosu için takdir bekleyen ressam Mustafa Kemal şöyle söylemişti:

"Bu resmi katiyen sergilemeyin. Çünkü bu savaşa katılan herkes bilir ki, gerek bizler, gerek atlarımız bir deri bir kemik kalmıştık. Bu mükemmel ve besili muharipleri resmetmekle, Sakarya Savaşı'nın şerefini gölgeliyorsun azizim..."

Mustafa Kemal'in Sakarya Zaferi, millî Türk Hükümeti'nin diğer ülkeler tarafından tanınmasını süratlendirdi. Nitekim bir ay sonra Sovyet Kafkas Cumhuriyeti ile "Kars Anlaşması", daha sonra da Fransa ile "Ankara Anlaşması" yapıldı. Bunu Hindistan, Afganistan ve diğer doğu ülkeleri takip etti. Bu meyanda Sovyet Rusya para yardımında da bulunmaya başladı. Ancak başlangıçta Anadolu ihtilalini kendi emelleri istikametinde kullanacaklarını düşünen Rus komünist yönetimi, Mustafa Kemal'in ve arkadaşlarının gerçek niyetlerini anlayınca ümitleri kırıldı. Zira Mustafa Kemal'in gözü Batıda, gönlü de Batı usulü demokraside idi. Bununla beraber komşuları ile iyi ilişkileri arzuluyor, Rusya ile iyi, fakat ölçülü ve mesafeli bir ilişkiye dikkat ediyordu.

Şimdi sıra, düşman kuvvetlerinin anavatandan temizlenmesine gelmişti. Böylece 1921 kışı ve 1922 baharı, askeri hazırlıklarla, topyekûn savaş hazırlıkları ile geçti. Diğer taraftan Yunanlılar da Eskişehir-Kütahya-Afyon hattında çok iyi bir savunma mevziî hazırladılar ve tahkim ettiler. Yetkili İngiliz ve Yunanlı şahsiyetleri, bu savunma hattının, Türkler tarafından hiçbir suretle ele geçirilemeyeceğini iddia ediyorlardı.

BÜYÜK TAARRUZ

Nihai taarruz için bir taraftan her türlü hazırlıklar yapılırken, diğer taraftan harekât planı üzerinde incelemeler geliştiriliyor, buna uygun kıta intikalleri de çok gizli şekilde yapılıyordu. Taarruz planı üzerinde Mustafa Kemal ile diğer komutanlar arasında görüş ayrılığı belirmişti. Çoğunluğun görüşü cephe taarruzu ile düşman savunmasının yarılması ve demiryolu mihverinin takip edilmesi idi. Mustafa Kemal'in görüşü ise, asıl kuvvetleri güneye kaydırarak düşman sağ kanadının kuşatılması ve gerisinin kesilerek imhası idi. Ancak güney kanat bölgesinde arazi dağlık ve sert, savunmaya daha elverişli idi. Neticede, bu görüş kabul edildi. Taarruz 26 Ağustos 1922 sabahı başlayacaktı.

Mustafa Kemal, taarruzda başarının büyük ölçüde baskına dayanacağına daima inanmıştı. Bu nedenle gizlilik ve aldatma tedbirlerini azami ölçüde uyguladı. Ankara'dan cepheye gidişini örtmek için de, taarruz günü için Ankara'da bir akşam partisi davetiyesi bastırıp dağıttı. Tren yerine otomobille Ankara'dan ayrılırken, yakın arkadaşlarına "Yunanlıları 14 gün içerisinde imha edip denize dökeceğim" demişti.

26 Ağustos sabah şafakla beraber bütün cephede yoğun bir topçu ateşi başladı. Vuruşma çok kanlı ve kısa oldu. Saat 09.30'a kadar tümen hedeflerinin ikisi hariç, hepsi ele geçirildi. Bunlardan Çiğil Tepe'deki tümen komutanı, çok sert bir arazide çetin düşman mukavemeti karşısında hedefini zamanında ele geçiremediği için intihar etmiştir. Birkaç saat sonra bu tümen de ağır zayıat pahasına hedefine ulaşmıştır. Taarruz, her cephede o kadar seri ve şiddetli gelişmişti ki, Yunan Başkomutanlığı taarruzun ağırlık merkezini anlayamamış ve bu yüzden ihtiyat kolordusu bir süre hareketsiz kalmıştır. Savaşı, Mustafa Kemal ilk hatlardan yönetirken, Yunan Başkomutanı çok gerilerde İzmir Limanı'ndaki bir yattan idare etmiştir.

30 Ağustos 1922 günü düşman kuvvetlerinin büyük kısmı kuşatılarak imha edilmiş, kalanlar da 9 günlük bir takip harekâtı ile İzmir'de denize dökülmüştür.

Çekilme sırasında Yunan kuvvetlerinin Türk köylerini yakması, ihtiyarları ve çocukları katletmesi kolay unutulamayacak olaylardır.

30 Ağustos Zaferi'nden sonra esir edilen Yunan Başkomutanı, General Trikopis, Mustafa Kemal'in çadırına getirildiğinde galip Komutan, samimiyetle onun elini sıkmış ve kendisine "yorulmuş olmalısınız, buyurun oturun" diyerek sigara ve kahve ikram etmiştir. Trikopis de kendisine: "Si-

zin bu kadar genç olduğunuzu bilmiyordum, General” demiş ve beraberce geçmiş harekât hakkında konuşmuşlardır.

Daha sonra Mustafa Kemal İzmir’e girdiğinde, Hükümet Konağının merdivenlerine halı yerine Yunan bayrağının serildiğini görmüş ve derhal kaldırılmasını emrederek: “Bayrak bir ülkenin bağımsızlığının sembolüdür” demiştir.

İzmir’in Türkler tarafından geriye alınması ile üç yıllık Yunan işgali fiilen sona ermiş oluyordu.

Büyük taarruzun tam zaferle sonuçlanması onbeş günü almıştı. Daha sonra Mustafa Kemal Ankara’ya döndüğünde arkadaşlarına “kusura bakmayın, insan bazen hesap hatası yapıyor, tahminimde bir gün yanılmışım” demiştir.

Türk ordusunun İzmir’i kurtarmasından sonra Boğazlar geriye alınmış, büyük bir heyecan ve nümayişle İstanbul’a girilmiş ve Ekim’de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile de Doğu Trakya tekrar Türkiye’ye verilmiştir. Bunu hemen takiben de, T.B.M.M.’de kavgalı müzakerelerden sonra saltanat kaldırılarak, 7 asırlık Osmanlı Hanedanı’nın yönetimine resmen son verilmiştir.

Bundan sonra Lozan Barış Konferansı başladı ve oldukça çetin ve uzun müzakerelerden sonra da 24 Temmuz 1923’te anlaşmayla sonuçlandı. Esas anlaşma 143 maddeden oluşmakta, Türkiye’yi “bugünkü sınırları içerisinde ve tüm egemenlik hakları ile” kabul etmektedir.

Türk zaferi nedeni ile, Küçük Asya’da yeni bir Yunan İmparatorluğu yaratmak isteyen İngiliz Başbakanı (Lloyd George) muhaliflerin parlamentodaki sert eleştirileri karşısında istifa etmek zorunda kaldı. İngiliz yazar Lord Kinross’un ifade ettiği gibi, üç yıllık savaştan sonra, küçümsenen “Türk ayaklanması” bir İngiliz hükümetinin ve şöhretli bir başbakanının düşmesine sebep oldu. Romantik realisti düşürdü. Makedonyalı, Kelt’i yendi.

Harbin sona ermesi ile, Mustafa Kemal “uzun vadeli ilk hedefine” ulaşmış, vatani düşmanlardan kurtarmış oluyordu. Şimdi müteakip büyük hedefi yeni bir ülke yaratılmasıydı.

Nitekim Atatürk’e göre, “her büyük meydan muharebesinden, her büyük zaferin kazanılmasından sonra, yeni bir alem doğmalıdır. Yoksa, başlı başına zafer, boşa gitmiş bir gayret olur”.

Bu nedenle, yüzyıllarca din etkisinde kalmış olan ortaçağın sosyal sistemini değiştirerek yerine modern ve Batı uygarlığına dayanan bir düzen getirmek lâzımdı. Mustafa Kemal, bu hedefine de, adım adım ve ortam ve fırsatları kollayarak ulaşacaktı. Bu, bir seri reformların yapılmasını gerektiriyordu. Planlamada çok uzak görüşlü, fakat uygulamada pratikçi kişiliği ile, harp sonrası ilk önemli adımı atma kararını verdi ve "Cumhuriyet"i ilân düşüncesini parlamentoya sundu ve bu Meclis tarafından kabul edilerek 29 Ekim 1923 tarihinde millete ve dünyaya ilân edildi. Büyük bir coşku ile milletçe kutlandı. İlk cumhurbaşkanı olarak da Mustafa Kemal seçildi.

Yeni yönetimin, modern bir zihniyetle din etkisinden tamamen arındırılmış olarak icraatta bulunulmasını sağlamak amacıyla halifeliğin de kaldırılması gerekiyordu. Böylece, Türkiye'yi ortaçağa bağlayan bu köprü de atılmış olacaktı. Halifelik; Osmanlı sultanlarının, Müslümanların Peygamber Hazreti Muhammet'in vekili ve İslâm aleminin başı olarak dini en yüksek payeyi ifade eder.

Tahmin edileceği gibi, Meclis'in, bu kararı vermesi ve yüzyılların gelenegini değiştirmesi kolay olmadı. Mustafa Kemal, bunda da üstün mantık ve ikna kabiliyetini kullandı.

Girişilen hamlelerden diğeri, şapka ve kıyafet reformudur. Toplumun, gerek ruhen ve fikren ve gerek şeklen uygar olması gerekiyordu. Yüz yıla yakın giyilen fes, âdeta geri kalmışlığın ve tevekkülün bir sembolü idi. Ancak, fesin kaldırılarak, yerine Avrupa tarzı şapkanın kabulü, dindar çevrelerde tepkilere yol açabilecekti. Bununla beraber bu değişiklik ya şimdi yapılabilirdi veya hiçbir zaman gerçekleşemezdi. Sorunu tam ve temelinden halletmek için Mustafa Kemal, aşırı muhafazakâr ve mutaassıp olarak bilinen fakat İstiklâl Savaşı'na önemli katkısı bulunan Kastamonu ilini ilk uygulama yeri olarak seçti. Vatani kurtaran millî kahraman Mustafa Kemal'in Kastamonu'yu ziyareti haberi, bölge halkı üzerinde büyük bir sevinç ve heyecan yaratmıştı. Duvarlara, millî kahramanın, büyük boyda hayali resimleri çizilmişti. Bu resimlerde Mustafa Kemal, palabıyıklı, fesli ve bir elinde uzun bir kılıçla canlandırılıyordu. Ziyaret günü Mustafa Kemal açık bir araba içerisinde kasabanın girişine vasıl olduğunda halk önce şaşırıldı. Bir kısmı da mırıldandı. Çünkü Mustafa Kemal'in üzerinde tam Batı tarzı yazlık bir elbise, başında da Panama şapkası vardı ve bıyığı da yoktu. Bu kıyafet, Türkiye'yi işgal etmek isteyen kâfirlerin kıyafetiydi. Manzaraya, ilk anda şok tesiri yapmıştı. Ancak, halk, arabanın etrafında toplanıp

Mustafa Kemal konuşmaya başlayınca, önce kendisini büyük bir ilgi ve sessizlik içerisinde dinlediler, daha sonra Mustafa Kemal halka sordu:

— Kıyafetiniz millî midir? (hayır nidaları)

— Uygur ve uluslararası mıdır? (yine hayır!.. cevapları)

— Ben de sizinle beraberim. Bu millete uygar ve uygun bir elbise yakışır. Bundan sonra hep beraber böyle giyineceğiz ve bunu başımıza koyacağız. “Serpuşun adı şapka”dır, demiş ve elinde tuttuğu şapkayı giymiştir.

Kastamonu halkı, bir kısmı hoşnut olmasa da, millî kahramanının bu girişimini kabullenmiş ve daha sonra bir emirname ve onu takiben bir kanunla şapka giyilmesi, fesin atılması mecburi kılınmıştır.

Şimdi sıra “kadınların hürriyeti”ne gelmişti. Ortadoğu’da ve hatta Uzak Doğu’da, Japonya’da, genellikle erkek önde gelir. Her iki cins, kanunlar önünde eşit olmalarına rağmen erkek birçok yerlerde üstün kabul edilir ve sosyal avantajlara ve serbestliklere sahiptir. Müslüman ülkelerde de kadın, yüzünü ve vücudunu, erkeğinden başkasına karşı gizli tutar. Ayrıca birçok Müslüman ülkede, bir erkek dini merasimle, birkaç kadımla evli bulunabilir. Osmanlı döneminde Türklerde de böyleydi. Erkek ve kadın arasındaki hukuk ve töredeki eşitsizlik kaldırılmadan sosyal bünyede batılılaşmak imkansızdı. Bunun için, Mustafa Kemal ananelerine bağlı halktan gelecek reaksiyonları dikkatle hesap ederek, fakat çekinmeden, bu sahada da atılım yaptı. Bugün Türkiye’de “kadınla erkek eşit haklara” sahiptir. Eşit sosyal imkânlar içinde çalışır ve yaşarlar. Artık yüzü peçe ile örtülü değildir. Bazı köylerde millî kıyafetler hâlâ korunmakla beraber, bütün şehir ve kasabalarda ve köylerin çoğunda kıyafetler tam batıdır. Kadınlar, erkeklerden kaçmazlar. Her erkeğin yalnız bir eşi vardır. Evlenme ve boşanmada eşit kanuni haklara sahiptirler. Evvelce erkeğin “seni boşadım” demesi yeterli idi.

Büyük Millet Meclisi’nce kabul edilen önemli yeniliklerden birisi de, Türkiye Devleti’nin, Batıda olduğu gibi “lâikliği” kabul etmesidir. Böylece din ve devlet işleri birbirinden tamamen ayrılmış ve vatandaşlar, bir ayrıcalık yapılmaksızın, kendi dini inanışlarında serbest bırakılmışlardır.

Türkiye’yi Batıya bağlayacak önemli reformlardan birisi de “yazı şekli”ydi. Nitekim Arapça yazı, Türkiye’nin uluslararası fikri ilişkilerini boğuyor ve kültürel gelişmesini engelliyordu. Yüzyıllarca Arap harflerini kullanan Türkler, 1928’de yapılan yazı reformu ile öğrenmesi çok daha kolay

olan ‐Lâtin harfleri‐ni kabul etmiştir. Yeni harflerin kabulü ile okuma yazma bilenlerin sayısında da göze batan bir artış başlamıştır.

Bu reformdan sonra, hafta sonu tatilleri, dini gün olan cumadan, pazara alınmış, miladi takvim kabul edilmiş, uzunluk ve ağırlık ölçüleri Avrupa standartlarına göre değiştirilmiş, Türk dili benliğine kavuşturulmuş, Arapça okunan ezan Türkçeleştirilmiş ve 1934 yılında da soyadı kanunu kabul edilmiş ve Mustafa Kemal’e milletçe ‐Atatürk‐ adı verilmiştir.

Diğer taraftan, din kisvesi altında ve cahillerin elindeki medrese, tekke ve zaviyeler kapatılmış, yerine, bilime dayalı okullar açılmış, öğretmenler yetiştirilmiştir. Mustafa Kemal, ‐Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir‐ veciziyle bilime verdiği değeri vurgulamış ve eğitim-öğretime Batı tipi yön vermiştir.

Ayrıca, din etkisi altındaki şer’i mahkemeler ve dini hukuk kaldırılmış ve İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak yeni ‐Medeni Kanun‐ çıkarılmış ve kazai organ bağımsızlığa kavuşmuştur.

Bu devamlı gelişmeler, 1930’larda Türkiye’ye ilginç bir dinamizm getirmiş, ekonomik ve sosyal hayat canlanmıştır.

Savaş sonrası ekonomik güçlükler ve imkânsızlıklara ilave olarak 1930’ların başındaki dünya ekonomik krizi, bu alanda yapılması gereken girişimlerde, aşılması gereken dev bir engel idi. Harp öncesi ve süresince Türkiye’de genellikle köy ekonomisi hakimdi. Halk maişetini genellikle kendi mahalli üretimi ile sağlıyordu.

Bu mahallî, kanaatkâr ve çok sınırlı üretimle millî kalkınma hamlelerinin gerçekleştirilmesi imkânsızdı. Kalkınmanın, tam liberalist sistemle gerçekleştirilmesi de imkânsızdı. Çünkü bunu gerçekleştirecek ne sermaye, ne tecrübe ve ne de teknoloji ve üretim kapasitesi mevcuttu. Diğer başlıca ekonomik sistem olan kollektivist ve komünist düzen de Türk milletinin ne karakterine ne adetlerine ve dini anlayışlarına ve ne de Mustafa Kemal’in demokrasi anlayışına uyamazdı. Bu konuda yapılan uzun incelemelerden sonra, Türkiye için karma ekonomi sisteminin kabulüne karar verildi.

Bu nedenle süratli bir kalkınma için bir taraftan özel teşebbüs teşvik ve desteklenirken, diğer taraftan halkın gücü dışına çıkan yatırımlar ve üretim veya işletmeler devlet tarafından yapılacaktı. Demiryolculuğu, madenlerin çıkarılması ve işletilmesi, karayolları inşaaası, silah ve cephanesi, çi-

mento, şeker vb. Bu karma ekonomidir. Zamanla özel teşebbüs geliştikçe, Kamu İktisadi Teşekküllerinin yerini alacaktı. Nitekim, geçen 50 küsur yıldan bu yana bu sistem uygulanmış, özel sektör ekonomide gittikçe artan ölçüde yer almaya başlamıştır. Bu meyanda, memlekette üretilemeyen mallar veya hizmetler ve teknoloji için yabancı sermayeye de imkânlar tanınmıştır. Bugün bu sistem içerisinde ekonomik gelişme ve düzenleme yolundadır.

Bütün bu gelişmeler olurken, Mustafa Kemal, daima düşündüğü “Batı tarzı demokrasi”yi gerçekleştirmek için, çok partili sistemi iki defa denedi ve 1930 yılında da Serbest Fırka’yı kurdu. Ancak üç ay kadar süren bu sistem, bir önceki denemede olduğu gibi Meclis’te sert mücadele ve kavgalara ve dini ayaklanmalara yol açtı ve nihayet yeni parti liderinin önerisi ile lağvına gidildi.

Mustafa Kemal, çok arzu etmesine rağmen çok partili sistemin yerleşmesini görememiştir. Ancak ölümünden 6 yıl sonra çok partili sisteme geçilmiştir.

Atatürk’ün dış siyasetine gelince; komşu ülkelerle ve diğer yabancı ülkelerle ilişkilerde Atatürk’ün ana düşüncesi, “sulh içerisinde beraber yaşama” prensibine dayanıyordu. Bu nedenle, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” dış ilişkilerde O’nun parolası olmuştur. Nitekim Ruslarla ve komşu Arap ülkelerle dostluk anlaşmaları yapılmış, İngiltere ile pürüzler kısa zamanda halledilmiş ve iyi ilişkiler kurulmuştur. Yunanistan’la, geçmişin acı hatıraları bir kenara itilerek, kardeşliğe yakın derecede dostluk bağları kurulmuş, hatta Türkiye’yi ziyarete gelen eski düşmanımız Yunan Başbakanı Venizelos, Türklerden gördüğü yakın ilgi üzerine, iki ülkenin bir nevi birleştirilmesi fikrini dahi ortaya atabilmiştir.

Diğer taraftan, Avrupa’da gittikçe dikkati çekmeye başlayan iki diktatörün, Hitler ve Mussolini’nin dünya barışını tehdide başlayan tutumları karşısında, daha ilk belirtilerde, Atatürk, Balkan ülkeleri arasında bir pak-tın kurulması öncülüğünde bulunmuş ve bölge ülkeleri arasında 1934 yılında bir anlaşma oluşturmuştur (Balkan Paktı).

Keza İran’la, Afganistan ve Irak’la ilişkiler çok iyi bir düzeye getirilmiştir (Saadabat Paktı).

Mustafa Kemal, bir nazariyatçı, teorik bir ideolojist değildi. Fikirlerinde daima pratik ve uygulayıcı idi ve bunu kimseye zorla kabul ettirmekte istemezdi. Bir gün, bazı Avrupalı yazarların iddia ettiği gibi, “bir dik-

tatör olup olmadığını” soran bir öğretmenler grubuna şu ılımlı cevabı vermiştir: “Eğer diktatör olsaydım, bu soruyu bana sormanıza müsaade edilmezdi”.

Kuvvetli liderlerin “tek parti sistemi” ile yönettiği idareler, diktatörlük olarak bilinmektedir. Bu tür yönetimler, içeride kuvvetli olmak için genişleme siyaseti güderler. Dış tehlikeler yaratırlar. Atatürk, bunun aksini yaparak, genişletmek yerine, eski sınırlarına nazaran daha dar bir bölgeye kendi inisiyatifi ile razı olmasını bilmiş ve hatta, muzaffer olduğu sırada, şimdiki hudutlarımıza yakın olan doğum yeri Selanik’i dahi almamış, emperyalizmin daima karşısında olmuştur. Ayrıca Atatürk, daima hukuka demokratik müesseselere dayanarak çalışmış, seçimle gelen kongre veya parlamentoların teşriî güçlerini, serbest münakaşalarını ve oylarını kullanmalarını, millî iradenin temel prensibi olarak kabul etmiştir.

Nitekim 1930’larda güçleri ve şöhretleri gittikçe artmaya başlayan Hitler ve Mussolini’yi dünya barışı için tehlikeli birer diktatör olarak nitelermiş ve “Sezar rolünü” oynamaya çalışan Mussolini için “bir gün kendi milleti tarafından asılacaktır” kehanetinde bulunmuştur.

1932 yılında General Douglas Mac Arthur Türkiye’yi ziyaret ettiği vakit, o günkü dünya olaylarını bir sohbet havası içerisinde konuşmuşlar ve geleceğe ait endişelerini karşılıklı olarak dile getirmişlerdir. Atatürk, bu görüşmede, Birinci Dünya Savaşı sonunda galip devletlerin, savaşın çıkış nedenlerine bakmaksızın ve barışın geleceğini güvence altına almaksızın mütarekeden farksız bir muahede yaptığını belirtmiş, Avrupa’nın kaderini yine Almanya’ya bırakıldığını ifade etmiştir. Her gün güçlenen bu disiplinli, çalışkan ve dinamik milletin, bir gün Versay Anlaşması’nı yırtarak yeni bir dünya savaşına yol açacağını ve bu savaşın muhtemelen 1940-1945 yılları arasında başlayacağını söylemiş, daha sonra “Amerika Birleşik Devletleri’nin harbe katılacağını ve bu nedenle Almanların mağlup olacağını, ancak esas galibin Bolşevikler olacağını ve dünyaya büyük sorunlar getireceği” kehanetinde bulunmuştur.

General Mac Arthur da aynı görüşe katılmış ve o da Asya ve Pasifik’e ait görüş ve endişelerini belirtmiştir ki, olaylar daha sonra, bu iki liderin haklılığını kanıtlamıştır.

Atatürk’ü ziyaret eden ünlü kişilerden birisi de Romanya Kralı Carol’dur. Bu ziyaret pek parlak olmamıştır. Bir konuşma sırasında Kral, kendisine şöyle söylemişti: “Avrupa’da bugün en önemli konu Südet me-

selesidir. Çekoslavakya Cumhurbaşkanı Dr. Beneş Almanların Südet'i istemelerine karşı inadı ile durumu iyice güçleştiriyor ve bu yüzden belki de Avrupa'da bir harp olabilecek". Atatürk bu söz üzerine koltuğunda dikleşmiş ve gözlerinde hiddet parıltısı ile Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü'ye dönerek "Majestelerine şunu sor: Kendi ülkesinin bağımsızlığından birinci derecede sorumlu olan bir cumhurbaşkanından nasıl bir davranış bekliyordu?". Kral, bu söz üzerine sararmış ve daha emin bir konuya geçerek Romanya'nın Balkan Paketi'ne olan bağlılığına değinmiştir.

Atatürk, herşeyden önce bir realisti ve dünya olaylarını da o açıdan görüyordu. Dünyadaki ülkelerin refahlarını, birbirine dayalı olarak kabul ediyordu. Bunu şöyle ifade etmiştir:

"Tüm insanlığı, tek bir insan vücudu ve her ülkeyi de o gövdeyi meydana getiren uzuvlar gibi düşünmeliyiz. Dünyanın herhangi bir yerinde bir hastalık olursa, bundan bana ne dememeliyiz. Eğer böyle bir hastalık olursa, bu bize olmuş kadar ilgilenmeliyiz".

Yukarıda kısaca açıklananlar, Atatürk'ün yaratmak istediği ve buncada büyük ölçüde muvaffak olduğu yeni ve modern Türkiye için neler düşündüğünü ve öngördüğünü yansıtmaktadır. Milletine hedef olarak gösterdiği bu ana düşünceler, "Atatürk ilkeleri"dir.

Kurtarıcı ve kurucu Atatürk'ün en büyük eseri, şüphe yok ki, yarattığı "yeni ve modern Türkiye'dir. Türkiye Cumhuriyeti"dir. Bu cumhuriyetin temeli, Atatürk reformları, kısaca "Atatürk inkılabı"dır. Atatürk inkılâbı da, yönünü ve hızını "Atatürk ilkeleri"nden almaktadır...

Bütün ömrü, çok çetin şartlarda savaş ve mücadele içerisinde geçen Atatürk 57 yaşında siroz hastalığından öldü. Ölümüne bütün millet, bir kurtarıcı ve koruyucu kaybetmenin teessürü içinde ağladı... Genç, ihtiyar, çocuk, bütün bir milletin hıçkırarak ağlayışını görmek, o hüznü yaşamak, bizim neslin unutulmaz anılarındanadır.

Bütün Türk milleti ona içten inanarak, güvenerek ve severek bağlı idi. Milletinin nazarında O, bütün iyiliklerin ve yüceliklerin timsali idi. Buna mukabil kendisi de, "şahsının naçiz ve herkes gibi fani olduğunu". "Türklüğün ve Türk milletinin yüce olduğunu" söylemiş ve her girişiminde, her başarısında milletin güç ve desteğine güvenmiş, ondan ilham ve kuvvet almıştır.

Cenazesi, uzak-yakın birçok ülkelerin gönderdiği ihtiram kıtaları ile muhteşem bir törenle kaldırılmıştır. Atatürk'ün yarattığı barışsever ve

güvenilir bir ülkede bir araya gelen bu misafir yabancı askerler, ne yazık ki 10 ay sonra silahlarını birbirlerine yöneltecekler ve ikinci bir dünya savaşının içerisinde kendilerini bulacaklardı. Bu, Atatürk'ün kuvvetle sezdiği, fakat şahsen göremediği karanlık bir gelecekti...

Türkiye'nin jeo-stratejik durumu, geçmişte olduğu gibi bugün de, çeşitli dünya devletlerinin çatışan menfaatlerine sahne olmakta ve Türkiye'yi ciddi sorunlarla karşı karşıya bulundurmaktadır.

Nitekim, bugün "aşırı soldaki düşmanlar"la, "gerici unsurlar", Türkiye'yi Atatürk'ün çizdiği yoldan ayırarak "komünizme veya aşırı dinci bir rejime" çekmek istemektedirler. Bu iki büyük tehlikeyi daima sezmiş olan Atatürk, genç ve aydın kitleye yapmış olduğu tarihi ve edebi beyanatı ile, gelecekte dışardan ve içerden gelecek tehlikelere karşı milleti uyarmış ve kurduğu cumhuriyeti "bu dinamik kitleye emanet" etmiştir.

Atatürk'ün, gençliğe bu hitabesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve bağımsızlığının sonsuza dek muhafazası ve müdafaası için gençliğe yol göstermekte ve onları görevlendirmektedir.

Çok kısa ve ana hatları ile belirtilen Atatürk'ün hayatı derinliğine incelendiğinde, onun ilginç ve müstesna kişiliğinin bariz yönleri hemen dikkati çeker ki bunları şöyle özetlemek mümkündür:

O, herşeyin üstünde, hürriyet aşığı ve bağımsız bir insandı. Vatanını çok seven, onu yüceltmek isteyen gerçek bir vatanseverdi.

Vatanına hizmet için, kendisine daima, "uzun vadeli hedefler" seçmiş ve hiç şaşırmadan ve yılmadan ona doğru ilerlemiştir. Seçtiği hedefler, hiçbir zaman hayali arzular olmamıştır. "Gerçekçilik ve pratiklik" onun çarpıcı özelliklerindedir.

Seçtiği hedefe ulaşmada, safhalama ve zamanlamayı çok ustalıkla uygulamış, her hamle için en uygun zamanı kollamıştır. Gerek askeri hayatında ve gerek devlet yönetiminde, dikkati çeken olaylardan ve başarılarından süratle yararlanmasını bilmiştir. Kıtasını ve milletini daima gelişen durumdan haberdar ederek aydınlatmış, önemli kararlardan önce üstün ikna gücünü kullanmıştır.

Kişiliğinde, önderlik prensiplerinin bütün niteliklerini toplamış, daima "örnek" olmuş, gerektiğinde yönetici makamında, gerektiğinde en ileri hatta, ateş altında veya en fakir vatandaşı ile yanyana bulunmuş, onların dertleri ile ilgilenmiştir. Askerini ve milletini her yönü ile çok iyi tanımış,

onlara "öl" emrini verdiği vakit, tereddüt etmeden öleceklerini bilmıştır. Atatürk'ün başarılarının temeli, şüphe yok ki, gücünü ve ilhamını milletinden almış olmasıdır.

Milliyetçi Atatürk, aynı zamanda insancıldır. O, bütün insanların eşit hak ve fırsatlara sahip olmasına inananların bayraktarı olmuştur.

Ölümünden bu yana 43 yıl geçmiş olmasına ve dünyamız bir dünya harbi ve onu takiben ciddi bunalımlar yaşamış ve yaşamakta olmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti, O'nun gösterdiği Batı uygarlığı ve demokrasisi yolunda, hür dünyanın saflarında ve Nato ittifakının bir üyesi olarak sağlam adımlarla yürümektedir.